№ 129 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՅՈՒԼԻՍԻ 23 **1898** ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՅՈՒԼԻՍԻ 23 № 129

ՔՍԱՆՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կէս տարւան 6 ռուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція „Мшакъ".
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak".
Տելեֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.
Տելեֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Տրտունջը—ամեն տեղ. Բիսմարկ.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Ներկայ տարվայ բերքը. Թառրոնի շուրջը. Նամակ Պեատիգորսկից. Նամակ խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Պատերազմ. Նոր մերկացումներ. Նամակ Պարսկաստանից. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ԲՈՐՍԱ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Կ. Պոլսից։

ՏՐՏՈՒՆՋԸ—ԱՄԵՆ ՏԵՂ

Վարշավայի լրագիրներից մէկը հետաքրքրվել էր իմանալ, թէ ի՞նչ է անում լեհաց ինտելիգենցիան ամառը, երբ նրան վիճակվում է մօտենալ գիւղական աշխարհին, ապրել խաւար մասսայի մէջ։ Առանց սատանվելու կարելի էր ասել, որ լրագիրը ինքն էլ գոհ չը պիտի լինէր իր հետաքրքրութիւնից։ Նրա գտած պատասխանը, ի՞նչ խօսք, վերին աստիճանի անմխիթար, ցաւալի է։ Ինտելիգենցիան, ուսանողութիւնը ամառնային արձակուրդներին ոչինչ չէ տանում իր հետ գիւղը, բացի մօդայական խաղերից, վելօսիպեդից և այլ զուարճութիւններից fin de siècle, որոնք ոչ թէ որ և է կրթական նշանակութիւն չունեն բուն ժողովրդի համար, այլ և ապականիչ ազդեցութիւն են գործում։ Բանից դուրս է գալիս որ գիւղերը աւելի բախտաւոր կը լինէին, եթէ ամառը նրանց հիւր չը գնային «հասարակութեան ծաղիկները». գոնէ նրանք այդպիսով ազատված կը լինէին վատ օրինակից։ Իդէալիստների երևակայութեան մէջ, ըստ երևոյթին, չը կայ աւելի ցանկալի և օգտակար բան, քան այն, որ կրթութեան տէր մարդիկ, իդէալների շրջանում ապրող երիտասարդներ շփվում են խաւար ամբոխի հետ. եթէ այդ շփումից հրաշքներ չէ կարելի սպասել, գոնէ ներելի պիտի լինէր ենթադրել, որ այդ մարդիկ կուսումնասիրեն ժողովրդի դրութիւնը, կը գրեն նրա կարիքների ու ցաւերի մասին, կը լուսաւորեն հասարակութեան առաջ այն մութ ու անյայտ աշխարհը, որի անունն է գիւղ։ Բայց այդքան ընդունակութիւն էլ չունի ազօրտների սիրահար ժամանակակից ինտելիգենտը։

Մի ռուս լրագիր, արտատպելով լեհական լրագրի այդ դառն գանգատը, կորական կերպով յայտնում է, որ երևոյթը բացառապէս լեհական չէ, որ մի և նոյն խօսքերը կարելի է գործածել և ռուս ինտելիգենցիայի վերաբերմամբ։ Պէ՞տք է ասել, որ հայ լրագիրն էլ կարող է ամենայն վստահութեամբ կրկնել ռուս լրագրի ասածները։ Հարցը, ինչպէս տեսնում էք, ընդհանուր է. Թշուառ իրողութիւնը աշխարհագրական սահմաններ չէ ճանաչում։ Ո՞վ գիտէ, եթէ մենք փորձելու լինենք որոշել ժամանակակից տրտունջի տարածութիւնը, գուցէ նոյն իսկ շատ եւրօպական ազգեր նոյնպէս միանան մեզ հետ։ Գուցէ Ֆրանսիան մեզ ասէ, որ իր ցաւը աւելի մեծ է, որովհետև ճշմարտութեան, գաղափարի ձայնը բարձրացնում է մի հատ Զօլա, որին այդ պատճառով խենթ են անուանում։

Ի՞նչպէս բացատրել այս ընդհանուր երևոյթը։ Գուցէ սխալվում են գանգատվողները, գուցէ այս դէպքում էլ գործում է այն մոլորութիւնը, որ սովորաբար ներկան անցեալի համեմատութեամբ մռայլ գոյների մէջ է դնում։ Մի՞թէ այժմ աշխարհը չէ առաջադիմում. մի՞թէ Վիկտոր Հիւգօն չէր զարմանայ, եթէ գերեզմանից յարութիւն առնէր և տեսնէր, օրինակ, Րեօնտգենեան ճառագայթները կամ ամերիկացիների հնարած դինամիտային թնդանօթները։ Ոչ ոք չէ կարող ուրանալ, որ առաջադիմութեան տեսակէտից այսօրը երէկվանից գերազանց է։ Բայց կայ մի հանգամանք, որ անծանօթ չէ նոյն իսկ համաշխարհային պատմութեան։ Իր քաղաքակրթութեամբ, իր առաջադիմութիւններով պարծենում էր մի ժամանակ և հին Բաբելօնը. բայց նա չը կարողացաւ իր փառաւոր շրջանի ամբողջ ընթացքում մի հատ մարդկային իդէալ ստեղծել, չը կարողացաւ ծառայել մարդու մտաւոր առաջադիմութեան այնպիսի շրջաններում, որոնք մարդուն են կրթում, դարձնում են նրան ոչ թէ աշխարհակալ, հնարագէտ, հարստութիւններ դիզող, այլ մ ա ր դ, այս բառի բուն նշանակութեամբ։ Եթէ մենք վերադառնանք մեզանից մի երկու երեք տասնեակ տարիներով բաժանված անցեալին, յիշենք այն բազմաթիւ մարդկանց, որոնք կեանքի զուարճութիւնները թողած՝ իրանց պարտքն էին համարում քարոզել, դրդել, մղել իրանց շրջապատողներին դէպի բարձրը, դէպի գաղափարականը, մենք կը հասկանանք հին և նոր սերունդների տարբերութիւնը։ Մեր դարավերջը, կարծես, կերպարանափոխել է իդէալի հասկացողութիւնը։ Գուցէ ապագան կը հաստատէ, որ դա է անխուսափելի, արդար և ցանկալի ուղղութիւնը. բայց մինչև այժմ մենք դեռ օրինակ չունենք, որ մարդկային հասարակութիւնը առաջ գնայ առանց այն իդէալների, որոնք սկզբից ի վեր ընդունվել են աշխարհային կեցութեան հիմնաքար։ Ահա այդ օրինակի բացակայութիւնն է, որ մեզ թելադրում է ասել, թէ մեր ժամանակակից սերունդը մանրացել է, ուժասպառ է դառել։ Եւ այդ ոչ միայն մեզ մօտ, այլ ամեն տեղ։

ԲԻՍՄԱՐԿ

III

Այդ պարլամէնտական դէբիւտն այն հետևանքն ունեցաւ, որ ազատամիտ տարրերը նըկատեցին Բիսմարկի մէջ մի ոխերիմ թշնամի, պահպանողականները՝ իրանց ապագայ պարագլուխը, իսկ կառավարութիւնը՝ գահի ապագայ նեցուկը։ Մի այնպիսի ժամանակ, երբ ազատամիտ ալիքները տարածվել էին ամեն տեղ, երբ պրուսական կառավարութիւնն անզօր գտնելով իրան՝ դիմադրել այդ հոսանքին, պատրաստ էր զիջելու և ժողովրդին սահմանադրական իրաւունքներ շնորհելու—յանկարծ մի աննշան գաւառական պատգամաւոր, այն էլ պատահական, յանդգնում է արտակարգ եռանդով դիմադրել ընդհանուր տրամադրութեան, յայտնել և՛ կառավարութեան, և՛ հասարակութեան, թէ նրանք սխալվում են, թէ նրանց ընտրած ճանապարհը ծուռ է, թէ հարկաւոր է վերադառնալ կրօնի, աղնուականութեան վրա յենվող հզօր կառավարութեան աւանդութիւններին։ Եւ եթէ Բիսմարկ գրաւեց իսկոյն ընդհանուրի ուշադրութիւնը, ոչ թէ իր ռետորական ձիրքով—իբրև ռետոր նա շատ վատ խօսող էր—այլ միայն իր համարձակ հայեացքներով և ոճով։ Իր նպատակին դիմում էր կարճ, բայց զօրեղ և կտրուկ ասացուածներով, որոնց մէջ շատ ընդունակ էր. «Մենք չենք գնայ Կանօսսա, հաւատացէք ինձ». «Գերմանիայի միութիւնը ձեռք կը բերվի ոչ թէ ճառերով, այլ երկաթով և արիւնով». «Մեր կապը գերմանական դաշնակցութեան հետ մի այնպիսի հիւանդութիւն է, որ պէտք է բժշկել միայն հրով և սրով»։

Անխնայ պատերազմ հրատարակելով բոլոր առաջադէմ և ազատամիտ գաղափարների ու ձգտումների դէմ, Բիսմարկ, ի հարկէ, մեծ հակակրութիւն առաջ բերեց իր դէմ և յաջորդ ընտրութիւնների ժամանակ սևացաւ, բայց դրա փոխարէն, նա իր վրա դարձրեց կառավարութեան և պալատի ուշադրութիւնը և շուտով նրա մտերիմ խորհրդականը դարձաւ։ Միացեալ սէյմը շուտով փակվեց. պայթեց 1848 թ. փետրվարի յեղափոխութիւնը. Բերլինի և Վիէննայի փողոցներում պատնէշներ կանգնվեցին և յեղափոխական դրօշակները ծածանեցին։ Յեղափոխական շարժումն այնքան վախեցրեց կառավարութիւններին, որ նրանք ստիպվեցին զիջումներ անել դեմօկրատիական ձգտումներին։ Պըրուսական արքունիքը գլուխը կորցրել էր և չը գիտէր ինչ անել։ Միայն Բիսմարկը մնաց անսասան, իբրև ժայռ, և տենդային ոգևորութեամբ սկսեց գործել ու խրախուսել վհատած պրուսական արքունիքը։ Նա դիմեց նոյն միջոցներին, որոնցով գործում էին իր հակառակորդները. նա յօդուածներ գրեց, պահպանողական նոր լրագիրներ հիմնեց, ի թիւս այլոց հռչակաւոր «Խաչի լրագիրը»՝ պրուսական իւնկերների օրգանը. հրապարակական ճառեր արտասանեց կլուբներում, ժողովներում, նոյն իսկ գիւղերում, ուր յորդորում, համոզում էր գիւղացիներին՝ չը միանալ ժողովրդական ընդհանուր շարժման։ Մի օր, երբ պալատական շրջանները մի տեղ հաւաքված, մռայլ տրամադրութեան մէջ, խորհրդակցում էին, թէ ինչ պէտք է անել և ոչ մի որոշման չէին յանգում, Բիսմարկ, որ դաշնամուրի մօտ էր նստած, յանկարծ սկսեց նուագել պատերազմական մարշ. ծերունի գեներալ Մելլենդորֆ իսկոյն ցատկեց աթոռից, գրկեց

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Կ. ՊՈԼՍԻՑ

Իզմիրի օտար որբանոցը.—Հայ մամուլը՝ Պոլսոյ մէջ.—Սուլիման փաշան՝ յարուցեալ ի մեռելոց.—Ծոցենաւեն մէջ.—Սեբաստիոյ առաջնորդը.—Պատրիարքարանի շուրջը։

Կ. Պոլիս, յուլիսի 5-ին

Արդէն իմացաք, ինչպէս գրած էի, Իզմիրի օտար որբանոցին վարիչ՝ եղեռնագործ Ֆէրքինի անհելի անօրէնութիւններն։ Քաղաքին ոստիկանութեան քօմիսէռն և հօլանդական ու ամերիկեան հիւպատոսարաններու թարգմանները՝ քննելով որբուհիներն՝ որոնք տասնէն տասներկու տարեկան հազիւ կան եղեր, հասկըցեր են վերջապէս՝ թէ այդ ճիւաղ Ֆէրքին եպիսկոպոսը գործեր է իր տարտարոսական ոճիրն՝ Աւետարանի վրա երդում տալով որբուհիներուն՝ որ ուրիշի բան չըսեն։ Ֆէրքին՝ յետ քննութեան, հսկողութեան տակ առնուած էր՝ բայց հիմա փախեր է Իզմիրէն... Արդարև հանելուկ մ'է այս՝ զոր կրնան լուծել Ֆէրքինն հսկողութեան տակ առնողները միայն և մեզ ալ իմացունել գաղտնիքը...

Այդ ամենախայտառակ ոճիրին վրա թէպէտ համառօտ տեղեկութիւն մը տուած էի ձեզ, սակայն՝ ըստ նորագոյն յայտնութեանց, այդ Ֆէրքինը՝ նախ՝ սուրիացի կաթոլիկ մ'է եղեր՝ որ Ամերիկա երթալով՝ յաջողեր է Մկըրտչական եպիսկոպոս ձեռնադրուիլ և՝ թուականէս մէկուկէս կամ երկու տարի առաջ, մէկ քանի հազար անգլիական լիրաներու չէքով մը գալ Իզմիր և հոն որբանոց մը բանալ, ուր 15—20 որբ ու որբուհի հաւաքելով և 4—5 որբ տղաք ալ գաւառներէն ժողովելով՝ միայն այս վերջիններուն համար ի նպաստ՝ տարին 8—900 անգլիական լիրա կը շորթէ եղեր Ամերիկայէն։ Այս դարավերջիկ ճիւաղն 58 տարեկան է կըսուի, ունի իր կինն՝ որ սաստիկ կը վախնայ եղեր իր եպիսկոպոս էրիկէն, ունի եղեր նաև զաւակներ։

Իզմիրէն այս մասին Կ. Պոլսոյ հայոց լրագիրներէն միոյն գրուած նամակ մը՝ բաւական ընդարձակ տեղեկութիւններ կուտայ, որոցմէ միայն հետևեալը կը քաղեմ։ «Զոհ եղած աղջիկն Իզմիրցի է 12$^1/_2$ տարու և Սրբուհի Թագւորեան կը կոչուի։ Խեղճը վերջապէս ամեն բան կը խոստովանի, նախ՝ Տ. Յօհաննէս քահանային և յետոյ քօմիսէռ Մահմուտ պէյի, Հօլանդիայի և Ամերիկայի թարգմաններուն՝ որք պաշտօնապէս հիւանդանոց եկեր էին Սրբուհին հարցաքննելու՝ ներկայութեամբ հիւանդանոցիս պ. տեսչին։ Մուացանք ըսել թէ՝ Ամերիկայի, Հօլանդիայի (հիւպատոսներուն) և առաջնորդարանի կողմէ Ֆէրքինի տունը ղրկուած 3 բժիշկներու քննութենէն անմիջապէս յետոյ՝ Սրբուհին Ազգային հիւանդանոց (Իզմիրի մէջ) բերուած էր մինչև ցնոր տնօրէնութիւն։ Ըստ խոստովանութեան Սրբուհիի և ըստ բժշկաց ր ա բ օ ր թ օ յ ի ն, անբնական սոդոմական մեղք չարաչար գործուած է ի Պուճա (Իզմիրի ամարանոց մէկ գիւղը), ուր կը տանի եղեր Ֆէրքին իր աշակերտուհիներն երկերկու հատ ամեն գիշեր. բայց երբ կարգը Սրբուհիին գալու ըլլայ, մինակ՝ առանց զոյգի։ Միւս որբերն ալ շատ անգամ Ֆէրքինի մարմինը տաք կամ պաղ ջրով սրբելու կը ստիպուէին եղեր, Ֆէրքին պառկած յանկողին իբր նախահայրն մեր Ադամ»... Նամակագիրն յետոյ կը յաւելու. «Մեր միամիտ հայ և յոյն բողոքականներէն ոմանք կերթան կը մկրտուէին եղեր եպիսկոպոսէն՝ որ այրերն՝ իբր Ադամ, և կիներն՝ իբր Եւա մերկացնելով կը մկրտէ եղեր»։

Իզմիրի կուսակալը շատ սաստիկ հրամաններ տուեր է ճշմարտութիւնն յերևան հանելու և ոճրագործը պատժելու, բայց Իզմիրի Առաջնորդարանը շատ թոյլ վարուեր է։ Ուրախ ենք սակայն՝ որ պատրիարքն ալ թևերը սոթտելով խնդրոյն մէջ ինկեր է... Ֆէրքին կծիկը գնելէն ետքը... յաջողութիւն կը մաղթեմք պարիարքին։

—

Աչքերնիս լոյս. մօտ օրէն, մայրաքաղաքիս մէջ, հայ մամուլն երկու օրաթերթ ևս պիտի աւելցունէ իր լրագրութեանց շարքում, երկուքն ալ հայաբարբառ, որոնց առաջինն է՝ «Սուրհանդակ»՝ թրքախօս «Ճէրիտէի—Շարգիյէի» խմբագիր—տնօրէնութեան ներքև. իսկ՝ երկրորդն է՝ «Արևելք»՝ որ խափանուած լինելով երկու տարիէ հետէ, վերստին պիտի հրատարակուի։

«Բիւզանդիօն»՝ պարծենալով կը պարծենայ՝ թէ իր լրագրին գիրերը, չեմ գիտեր քանի՝ հարիւր հատ աւելցեր, և, սիւնակներն ալ, մէջրական չափով, չեմ գիտեր որքան լայնցեր են... Լրագրի մը արժանիքը, կարծես թէ, իր թերթին քիչ մը մեծնալէն և գիրերուն քիչ մը աւելնալէն կախում ունի, բայց «Բիւզանդիօն», որ իր հաստատ սկզբունքին համաձայն, «սուտը լրագրութեան աղը» կը դաւանի, անշուշտ իրաւունք ունի պարծենալու, գիրերուն հետ նաև սուտերն ալ աւելցուցած լինելով... Յաջողութիւն։

—

Քաղաքական ժողովոյ երկրորդ ատենապետ վսեմ. Ստեփան փաշա Արսլանեան՝ վերջին օրերս Պուրսայի ջերմուկներէն վերադառնալով, հրաշք մը ցոյց տուաւ... Հիւռկրադի այդ ճարտար աշակերտն ո՛չ թէ իր հիւանդութեան անկողինէն՝ այլ ի մեռելոց յարութիւն առեր էր...

Ահա թէ ինչպէս.

Անցեալ օր, երբ խառն ժողով գումարուած էր լուրջ գործերու վրա խորհելու... Պատրիարքարանին ներսը, դուրսն, յանկարծ վըլվըլուկ մը կելլէ.—«Ստեփան փաշան մեռեր է, կաթուածահար եղեր է», ձայներն այնքան կը մեծանան՝ որ մինչև պատրիարքին ականջը կը հասնին, որ խորապէս կը զգածուի, ինչպէս և ժողովն՝ որ չափազանց կը յուզուի՝ այնպէս որ շատերու աչքերուն վրա արտասուքի կաթիլներ կը նըշմարուէին... Բայց ինչ ընել, վերջապէս եղածն եղած էր, Ստեփան փաշա ի Տէր հանգեր էր... պէտք էր ուրեմն, ի նշան սգոյ, ժողովոյ նիստը փակել, և, ի հանգիստ հոգւոյ բարեյիշատակ հանգուցելոյն, «Հոգւոց» մը ըսել... Հետևաբար ժողովն յոտնկայս և թախծալից՝ կը լսէ պատրիարքին՝ որ արտասուալից աչօք, բերանը բացած՝ կըսկսի «Հոգւոյն հանգուցեալ...» մէկ մ'ալ ժողովասրահին դուռն յանկարծ կը բացուի... ինչ տեսնես... Ստեփան փաշան էր՝ որ, յարուցեալ ի մեռելոց, ասլանի պէս կարձանանար ժողովին մէջ իր Médecin militaire-ի համազգեստովն, և կերթար բազմելու իր ատենապետութեան աթոռին վրա... Կըսեն թէ՝ երբ ո՛ և է անձի մը համար, որ տակաւին կենդանի է, սուտ ձայներ ենեն՝ թէ մեռած է, այն անձը

Նրան և ասաց. «Ահա ինչ է հարկաւոր»: Մի անգամ էլ նրա արտասանած մի խօսքն սկսեց բերանից բերան անցնել պալատական շրջաններում. «Ամենից առաջ պէտք է հիմնայատակ անել բոլոր մեծ քաղաքները, յեղափոխութեան այդ օջախները»: երկար ժամանակ նրան անուանում էին «քաղաքներ կործանող»:

Վերջապէս յեղափոխական շարժումը զսպվեց զօրքի օգնութեամբ. ազգային ժողովը փակվեց արքայական հրովարտակով: Բիսմարկ սկսեց պարծենալ իր տարած յաղթանակով, բայց այդ յաղթութիւնը նա կիսատ էր համարում, ուստի երբ 1849 թւի փետրվարին, կառավարութիւնը նորից գումարեց պարլամէնտը՝ սահմանադրութեան վերաքննութեան համար, Բիսմարկ, որ կարողացել էր շատ աննշան ձայներով դարձեալ պատգամաւոր ընտրվել, երեաց պարլամէնտում և արիւն քրտինք թափեց միապետական իշխանութիւնը պաշտպանելու համար: Նա ասաց, որ չէ կամենում ճանաչել Պրուսիայում միապետական իշխանութիւնից դուրս՝ ուրիշ սահմանադրութիւն. Նա յայտնեց, որ զզուանքով դէն է շպրտում այն ամենը, ինչին դիպել է յեղափոխութեան ձեռքը: Գալով Գերմանիայի միութեան հարցին, նա արծարծեց այն միտքը, թէ այդ միութիւնը ցնորք է, ապարդիւն և վնասակար. ոչ թէ Պրուսիան պէտք է հպատակեցնել Գերմանիային, այլ Գերմանիան՝ Պրուսիային. և ոչ մի դաշնակցութիւն չը կապել դեմօկրատիայի հետ: Եւ երբ այդ միջոցին Ֆրանկֆուրտի ընդհանուր գերմանական պարլամէնտն առաջարկեց պրուսական թագաւորին գերմանական կայսերական թագը, Բիսմարկ պրուսական պարլամէնտում գոչեց. «այդ պարգևը մատուցանում է թագաւորին դէմօկրատիան, ուստի պէտք է մերժել, վաղ թէ ուշ արմատականները կը ներկայանան թագաւորին և ցոյց տալով կայսերական նոր դրօշակի վրա արծուի զինադրոշմը, կասեն նրան.—«Մի՞թէ կարծում ես, որ այդ արծիւը քեզ ձրի է տրված...»:

Ֆրիդրիխ-Վիլհէլմ IV մերժեց կայսերական թագը և Վիեննայի կոնգրէսի ստեղծած գերմանական դաշնակցութեան վերակազմութեան գործը գլուխ չեկաւ. սակայն ազատամիտները չը վհատեցին և շուտով Էրֆուրտում գումարվեց դաշնակցական պարլամէնտ՝ միութեան խնդիրը նորից քննելու համար: Բայց Բիսմարկ, որ այդ ձեռնարկութեան մէջ ևս նկատում էր յեղափոխական հոտ, սաստիկ հակառակեց Գերմանիայի վերակազմութեան մտքին և մերժեց Էրֆուրտի պարլամէնտի որոշումը: Եւ երբ այդ որոշումը գրգռեց Աւստրիայի դժգոհութիւնը և աւստրիական կառավարութիւնը պահանջեց թողնել Գերմանիան իր նախկին կազմութեան մէջ, Բիսմարկ սաստիկ ուրախացաւ: Աւստրիական քաղաքականութեան ղեկավար իշխան Շվարցէնբէրգ մի ուլտիմատում առաջարկեց Պրուսիային, հրաւիրելով հնազանդել 48 ժամվայ ընթացքում, սպառնալով հակառակ դէպքում ոչնչացնել Պրուսիան: Աւստրիայի այդ պահանջն սկսեց պաշտպանել ռուսաց Նիկոլայ I Կայսրը և Պրուսիան ստիպվեց հնազանդել: Այս անգամ ևս գլուխ չեկաւ Գերմանիայի միութեան գործը. Բիսմարկի ուրախութեան չափ չը կար. նա հասել էր իր նպատակին. «ազատամտական հիդրայի» գլուխը ջախջախվել էր, թէև Պրուսիայի խայտառակ նուաստացման գնով, և Աւստրիան դուրս չէր գցվել գերմանական դաշնակցութիւնից: Բացի դրանից՝ Պրուսիան Աւստրիային ենթարկելը նշանակում էր կատարեալ յետադիմութիւն ներքին քաղաքականութեան մէջ, որովհետև Աւստրիան այդ ժամանակ բոլոր յետադիմական և խաւարամիտ գաղափարների ու ձգտումների օջախն էր...:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐԿԱՅ ՏԱՐՎԱՅ ԲԵՐՔԸ

—

Անդրկովկասի համար առանց ազդեցութեան չէ անցնում մեր հարևան երկիրների՝ Թիւրքիայի և Պարսկաստանի, տնտեսական վիճակը: Անցեալ 1897 թւականին մեր երկիրն ինքը շատ էլ առատ հունձ չունէր, ինչպէս և միջոց չունէր իր հարևան մասնակից երկիրներից ստանալ հարկաւոր հացը, որովհետև այդ երկիրներում էլ կար հացի պակասութիւն: Ներկայ 1898 թւի ամառը, ինչպէս երևում է մեզ հասած լուրերից, կը տայ միջակ և շատ տեղերում միջակից աւելի հունձ ոչ միայն Անդրկովկասում, այլ և Ատրպատականում և Փոքր-Ասիայում: Այդ հանգամանքը շատ ուրախալի է, մանաւանդ այժմ, երբ գաղթականները վերադառնում են հայրենիք և ուրեմն պէտք է, մինչև իրանց ձեռքով ապրուստ վաստակելը, ծանրանան այնտեղ ապրող ժողովրդի վրա: Ճիշդ է՝ կան մի շարք գիւղեր, որոնք վնասվել են երաշտից, գարնան ցրտերից և կարկտից, բայց ընդհանրապէս վերցրած՝ ներկայ տարին անբերրի չէ և հացի քանակութիւնը երկրի մէջ բաւարար է:

Աննպաստ ազդեցութիւնների շարքում պէտք է մատնանիշ անել մէկ հանգամանք, որը՝ արդէն երեք տարի է, ազդում է հացի փոքր արդիւնաբերութեան վրա և որ կարող է նոյն հետևանքն առաջ բերել և եկող 1899 թւականին: Մենք աչքի առաջ ունենք դաշտերի մի նշանաւոր մասի անմշակ և անվար մնալը: Ճիշդ է, գիւղացիները կարողացել են շատ տեղ նորոգել՝ իրանց տնտեսութիւնը. բայց նրանք դեռ այնքան ուժեղ չեն, որ և՛ լծկան կենդանիների ամբողջ թիւը լրացնեն և՛ բաւական սերմ ձեռք բերեն: Դաշտերի անմշակ մնալը Թիւրքաց Հայաստանի գիւղերի ամենատխուր կողմերից մէկն է: Այդ հանգամանքը պէտք է առանձին ուշադրութեան առնվի, որպէս զի գործնական միջոցներով վերջ տրվի շարունակվող կարօտութեան: Ներկայ տարին կարող է դիւրացնել երկրագործին օգնելու հոգսը, որովհետև երկրի մէջ կը գտնվի բաւական պաշար թէ կերակրվելու և թէ դաշտերը ցանել սերմելու համար: Սերմացու ձեռք բերելու և բաժանելու համար Թիւրքաց Հայաստանում հարկաւոր է մի յայտնի կազմակերպութիւն: Չը պէտք է մոռանալ, որ տնտեսութեան վերականգնելը հարևան երկու երկիրներում՝ իր կողմից կազդի և մեր երկրի հացի առատութեան վրա:

ԹԱՏՐՈՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

Տաղանդ և աշխատանք

—

Վերջին ժամանակներս երբ հայոց թատրոնի գործը՝ շնորհիւ Բագուի ոսկիների, ապահովվում է մի քանի տարով, երբ դերասանական խմբի մի մասը կարող է գոնեա առ ժամանակ ապահով դրութեան մէջ լինել, երբ դերասանը կարող է հանգիստ սրտով իր դերը ոչ միայն սովորել, այլ և ուսումնասիրել,—այդ առիթով ցանկանում ենք մի քանի բան գրել մեր երիտասարդ և իբրև նոր ուժեր երևան եկողների համար:

Մեր մամուլը՝ ահա քանի տարիներ է, պընդում է մի բան, որ այժմեան հայ դերասանական խմբի մէջ չը կան տաղանդներ: Մենք այդ կարծիքի հետ չենք կարող համաձայնվել, թէպէտ մեր կողմից համեստութիւն չէ պնդել, որ դերասանական խմբի մէջ կան տաղանդներ, որովհետև տողերիս գրողն էլ այդ խմբին է պատկանում, սակայն դարձեալ ասում ենք՝ որ կան: Կարող էինք մատնացոյց անել մի քանիսի վրա. բայց կարծում ենք դա աւելորդ է: Ամբողջ սխալը նրանումն է, որ դասաւորել չը գիտեն դերասանական ընդունակութիւնները: Կան զանազան տաղանդներ՝ մեծ, միջակ, փոքր: Փոքր և միջակ տաղանդներն աշխատանքով, ուսումնասիրութեամբ, երկար տարիներ ճիգ թափելով կարելի է դարձնել մեծ. (խօսքը հանճարների մասին չէ). և ինչ բան է տաղանդը, հանճարը, եթէ ոչ անընդհատ աշխատութիւն. «հանճարն անընդհատ աշխատանք է», ասում է Սմայլս: Ահա այդ աշխատութեան մասին է մեր խօսքը:

Եւրոպայում ամեն մարդ, նոյնպէս և գեղարուեստին ծառայողները վաղուց հասկացել են աշխատանքի արժէքը, և եթէ ցանկանաք ծանօթանալ մի որ և է հռչակաւոր դերասանի, նըկարչի, երաժշտի, գրողի, գիտնականի հետ,—դուք անպատճառ նրա կենսագրութեան մէջ կը տեսնէք անընդհատ աշխատանք: Ռուսաստանում 10—15 տարի սրանից առաջ դերասանների մեծ մասը յոյսները դնում էին «տաղանդ» կոչված բանի վրա և քիչ էին մտածում աշխատանքի մասին. բայց շնորհիւ այն բանին, որ վերջին ժամանակները դերասանական խմբերում սկսեցին երևալ ուսում առած մարդիկ, համալսարականներ, գիմնազիայից և թատրոնական ուսումնարաններից աւարտածներ, այժմ դերասանները այլ են Ռուսաստանում, քան 15 տարի առաջ:

Հայոց դերասանական աշխարհը դեռ ևս նոր է. նա մինչև այսօր չունի մի որոշ կազմակերպութիւն, չունի մի որոշ շկօլա, չունի թատրոնական տրադիցիաներ,—այնու ամենայնիւ այդ կարճ ժամանակամիջոցում հայոց թատրոնը տուել է մի քանի եռանդուն թատրոնական գործիչներ, մի քանի տաղանդաւոր դերասաններ և դերասանուհիներ և վերջը մի մեծ տաղանդ, որը իր գեղեցիկ, ազդու, նուրբ խաղով շատ մեծ ծառայութիւն մատուցեց թէ՛ մայրենի բեմին և թէ հայոց լեզուի տարածման: Դժբախտաբար մենք լաւ ծանօթ չենք հայոց թատրոնի անցեալի հետ, որովհետև չը կայ մի աղբիւր, որտեղից մենք կարող լինէինք ցանկացած տեղեկութիւնները հաւաքել, միայն գիտենք որ եռանդուն գործողներից մէկն է մեր վետերան-պիօներ Գ. Չմշկեանը: Հանգուցեալ Ամբրիկեանին, որին բոլորը գովում են, մենք չենք տեսել, ուստի և ոչինչ չենք կարող գրել նրա մասին: Բայց մեր թատրոնական փառքի, մեր մեծ տաղանդի, հանգուցեալ Ադամեանին լաւ յիշում ենք, նրա հետ լաւ ծանօթ ենք, նրա հետ երկար գրագրութիւն ունէինք Պետերբուրգից, ուստի և նրա աշխատասիրութեան մասին կամենում ենք մի քանի խօսք ասել:

1879 թւին, երբ ռուս-թիւրքական պատերազմը նոր էր վերջացել, երբ հայերի սրտերը լի էին յոյսերով, կովկասեցի հայերը շնորհիւ Գրիգոր Արծրունու 7—8 տարվայ եռանդուն պրօպագանդայի, զարթեցին և ի թիւս ուրիշ բաների՝ մտածեցին նաև «մշտական թատրոն ունենալ» Թիֆլիսում: «Մշտական» թատրոն: Բայց ինչ դառն յուսախաբութիւն: Երեք տարուց յետոյ երբ այդ մշտական խումբը կլանեց 25,000 րուբլի, քայքայվեց և դերասանները ցրվելով զանազան կողմեր՝ մխիթարվում էին միմիայն նրանով, որ իրանց այցետոմսերի վրա գրած ունէին՝ «Թիֆլիսի մշտական խմբի դերասանուհի կամ դերասան»: Բայց թողնենք այդ: Երբ առաջին անգամ հայոց թատրոնի դռները բացվեցին, հրաւիրված էին Կ. Պօլսից հանգուցեալ օր. Աստղիկ, Ադամեան և տ. Սիրանուշը: Ադամեանը կրթված էր մէլօդրամներով, որոնք մինչև այժմ էլ տիրապետում են Պօլսի թատրոններում. նա, իր ասելով, մինչև Կովկաս գալը շատ քիչ էր ծանօթ իսկական կլասիկական գրվածներին. միայն այստեղ, Կովկասում նա կամաց-կամաց բնական պիեսների համը առաւ և այն ժամանակ պէտք էր տեսնել նրա աշխատութիւնը: Նա շատ գիշերներ էր լուսացնում դերերի վրա, իր սիրած Համլէտին, Կորրադօին և Արբէնինին ուսումնասիրելու համար: Տողերիս գրողը այն ժամանակ ռէալական դպրոցի աշակերտ, իմ ընկեր պ. Պասրովի հետ (որը այժմ Ռուսաստանում յայտնի դերասան է՝ Դարսկի ազգանունով) շատ շուտ շուտ յաճախում էինք հանգուցեալին և լաւ յիշում ենք նրա անդադար աշխատանքը. նրա սեղանի վրա ամեն շաբաթ նորնոր գրքեր կը տեսնէինք ֆրանսերէն լեզուով՝ թատրոնական պատմութեան և ընդհանուր պատմութեան վերաբերեալ: Միայն տըգէտները սխալ գաղափար ունեն աշխատանքի մասին. նրանք կարծում են, որ Ադամեանները ս տ ե ղ ծ վ ո ւ մ են և առանց որ և է ճիգ թափելով կարելի է մեծ հռչակ ստանալ: Ո՜րքան մոլորութիւն: Միայն աշխատանքը, անդադար

շատ երկար տարիներ կապրի եղեր... Իրաւ է արդեօք... Եթէ իրաւ է՝ կենդանութիւն կը մաղթենք ուրեմն նորին վսեմութեան:

—

Անցեալ օր, մայրաքաղաքիս արուարձաններէն՝ Խասի—Գեղի շոգենաւին մէջ, հետևեալ խօսքերը կը փոխանակվէին՝ շուկացի երկու պարզ ազգայիններու միջև:

—Ա՛խպար, դուրսը բան մը կը խօսվի, լըսե՞ր ես...:

—Չէ, խե՜ր ըլլայ, ի՞նչ կայ, ի՞նչ եղեր է.

—Ճամբըմ, սա Կիւլպէնկեանի հարսնիքին մէջ...

—Է՛յ,, ինչ եղեր է հարսնիքին մէջ:

—Հի՛չ, ինչ պիտի ըլլայ, կըսեն թէ՝ պատրիարքը՝ նայեր է որ հարսն ու փեսան ֆիզիքապէս իրարու շատ յարմար են եղեր, ըսեր քարոզին մէջ ալ յայտարարեր է...

—Է՛յ, ինչ կըլլայ ատկէց.

—Ի՞նչ կըլլայ մի... ատ ամօթ բան չէ... Պատրիարքին կը վայելէ մի՝ որ իր քարոզին մէջ ըլլէ հարսի, փեսի ֆիզիքական հանգամանքները քննէ ու խօսի...

—Ծօ, ախպար, ատ ալ բան է, ինչ կըլլայ, պերճախօս քարոզներու մէջ տանանկ խօսքեր կըսուին ու կը լսուին շատ անգամ... Ասկէց քանի մը տարի առաջ ողորմած հոգի Նար-Պէյին ալ, չես լսած, ատոր նման բան մը ըսաւ դամբանական խօսած ատենը:

—Չէ, չեմ լսած. ան ինչ ըսաւ որ.

—Մկրեան Տէր-Յովհաննէսին նորապսակ աղջկանը մեռելին էր... «աւա՜ղ, աւա՜ղ, աւա՜ղ, տակաւին իր մեղրալուսնի օրերը չաւարտած...» ըսաւ, չես յիշեր... ես, չիտակը, մինչև այն օրը «մեղրալուսին» ինչ ըսել ըլլալը չէի գիտեր, ատ մեռելին օրը սորվեցայ... Հիմա, աս հարսնիքին ալ, պատրիարքն ըսեր՝ հարսին ու փեսին ֆիզիքապէս յարմար ըլլալը քիչ մը բացատրեր է, պերճախօսութիւն է, ինչ կըլլայ ատկէց:

—Հա՛, իմացայ... հիմա խելքս տուն եկաւ, իրաւ, անոնք երկուքն ալ մէկ դպրոցի աշկերտ են... Հէլէ, չիտակը, սա մեր վարդապետներն ինչ են, ինչ չեն, պարեմ (գոնէ) տանանկ բարակ բաներու մէջ չեն մտնար: Գիտես, Բարթողիմէոսն անգամ ատանկ բառ բերնէն չի հանեց:

—Բարթողիմէո՛սը... սա տեղապա՛հը... ծօ, ախպար, ինչ կըսես, հիչ անոր փորը անանկ խօսքերով կը կշտանա՞յ...:

Երբ լըջութիւնը կը վերնայ, երբ Café—Splendide-ի սալօնին կամարները կը թնդան պատրիարքի մը այս բացականչութիւններէն՝ որոց մէջ բառերն ալ, կարծես, հարսանեկան զուարճութեանց décolleté պարերու կերպարանքը կառնուն, այլ ևս կարելի է ժողովրդեան բերանը բռնել. միթէ անոնք ալ չունին իրենց բառերը:

—

Մեր պատրիարքարանն՝ յորմէ յետէ պատրիարք Օրմանեանի soi-disant հրաժարականի տագնապէն ազատված է, իր ընթացիկ գործունէութեան մէջն է: Հասնողը, չի հասնողը պատրիարքարան կը դիմէ, պատրիարքն ալ, պէտք է խոստովանել, ամենուն կը հասնի... խօսքով:

Սեբաստիոյ առաջնորդ Պետրոս եպիսկոպոս՝ որուն պաշտպաններն, սկսեալ Մեծ-Եպարքոսէն, մեծ մասամբ պետական թուրք պաշտօնատարներ են, իմանալով՝ որ «Թօփհանէի» մէջ, ի նպաստ ընդհանուր կարօտեալներու կազմված թուրք յանձնաժողովին կողմանէ, Սեբաստիոյ վիճակին հայ կարօտեալներուն բաշխվելու և այդ նպաստի գումարն իրեն յանձնվելու համար՝ պատրիարքարան ղրկվեր է 1000 օսմանեան ոսկիի գումար մը՝ զոր ծանուցեր է եղեր իրեն արտաքին գործոց նախարարն. այդ ոսկիները գանձելու անուշիկ հովէն մղված ու զօրացած, նորին սրբազնութիւնը, կըսեմք, հև ի հև, շուտնչը շիտակ պատրիարքարան կառնէ և պատրիարքէն ոսկիները կը պահանջէ: Օրմանեան՝ պաղարիւնութիւնով և առանց այլայլելու, յետ սիրաւանդ ողջունի ի Քրիստոս Յիսուս,—«Աստուած օգնական, սրբազան եղբայր, կըսէ... բայց այդ դրամներն յանուն ազգի ղրկված են և ո՛չ յանուն Պետրոս եպիսկոպոսի, կամ, Սեբաստիոյ, ուստի՝ Տէր ընդ ձեզ եղիցի՝ մինչև ի Սեբաստիա, ուր ժողովուրդն անհամբեր ձեզ կը սպասէ. արդ՝ պէտք է, որ փութով մեկնիք և հեռանաք Պօլիսէն»: Պետրոս եպիսկոպոս՝ շըլմորած... «իմացար մի, հասկըցար մի»—ներու բառակոյտ մը թափելով հազար ոսկիներու կապոցին վրա՝—«Աստուած քեզ ալ օգնական, սրբազան տէր,» կըսէ ու, դոտիկ դոտիկ, պատրիարքարանի սանդուխքէն վար կիջնէ...: Կը սպասենք նորին սրբազնութեան փառաւոր վերադարձին ի պատրարքարան, առաւել ևս զօրացեալ:

—

Նորընտիր եպիսկոպոսներու խնդիրը դեռ այնպէս կը մնայ՝ ինչպէս որ էր: Կառավարութիւնը բացարձակապէս կը մերժէ անոնց անցագիր տալ Էջմիածին երթալու համար: Երբ անցեալներն անգամ մ'ալ դիմում եղաւ Դրան՝ պատրիարքարանի կողմէ, կառավարութիւնը լակոնական պատասխան մը տուաւ անոր.—«Իշթէ Սիզտէ Գաթողիկըս օթուրաճաք տըր, քօ կիթսինլէր օրադա եաղլանսընլար», այսինքն, «Ահաւասիկ կաթողիկոս պիտի նստի Սիսի մէջ, թող հոն երթան օծուին»:

Ասոր նման պարագայ մ'ալ՝ ո՛չ նուազ տխուր երևոյթ մը կուտայ՝ պատրիարքարանի գործերուն:

Սիսի միաբան վարդապետներէն անբարոյականացեալ Կիրակոս Կէօքճեանը, կրօնական ժողովը՝ պատրիարքական շրջաբերականաւ՝ եկեղեցական ամեն պաշտամունքէ դադարեալ հրատարակեց. բայց կառավարութիւնը՝ հիմա ելեր դիտողութիւն կընէ՝ որ պատրիարքարանը բնաւ իրաւունք չունի Սիսի միաբանի մը վրա կրօնական իշխանութիւն բանեցնելու՝ բացի Սիսի կաթողիկոսէն՝ որ արդէն քիչ ատենէն պիտի ընտրվի: Բայց թէ միայն կիլիկիական խնդրոց մէջ այսպէս կը վարվի կառավարութիւնը պատրիարքարանի դէմ...—ո՛չ. նոյնն է նաև ուրիշ խնդրոց մէջ ալ. ինչպէս, օրինակի համար, Գոնեայի (Իկոնիոն) թեմական խնդիրը, որ Կիլիկիոյ հետ ո և է առնչութիւն չունենալով հանդերձ, երբ պատրիարքարանը կուզէ, որ այդ գաւառը իր շրջականերովը զատ առաջնորդական վիճակ մը կազմէ՝ որոշելով Կեսարիայէն, կառավարութիւնն անոր ալ դիտողութիւն կընէ՝ և չի թողուր, որ յատուկ առաջնորդ մը կամ տեղապահ մը ղրկվի: Իսկ ասոնց նման ուրիշ հակառակութիւններ միշտ կան և Օրմանեան միշտ կը յուսայ՝ որ «սայէի շահանէտէ»—ամեն բան կարգի պիտի մտնէ, ինչպէս նաև Ալէաթճեան եպիսկոպոսի ամսաթօշակն ալ... իբրև quitus:

Գիրուկ

աշխատանքը, անքուն գիշերները դարձրին մեծ հռչակաւոր այդ հայ գերասանին: Համոզուած ենք, որ մեր դերասանական այժմեան խմբի մէջ կան մի քանի անձնաւորութիւններ, որոնք աւելի լաւ դիրք կարող են բռնել, եթէ աշխատէին կամ աշխատեն սրանից յետոյ:

Այժմեան եւրոպական թատրոնական կորիֆէյները—հանգուցեալ Ռոսսի, Սալվինի, Պոսսարտ, Բարնայ, Մունէ Սիւլլի, Սարա Բէրնար, Գօկլէն, և այլն, անցել են մեծ աշխատանքով լի չկօլա: Եթէ դուք, ընթերցող, կարդաք սրանց կենսագրութիւնը կամ մեմուարները, կը տեսնէք, որ երկար չարչարանքից յետոյ, երկար տարիներ քրտինք թափելուց յետոյ՝ միմիայն արժանացել են «յայտնի» անունը կրելու: Սրանցից Պոսսարտը համարվում է ոչ տաղանդ-ույժ, այլ խելքի, աշխատանքի, մտածողութեան տիպար: Եւ յիրաւի, ինչ հիանալի, անման է այն դերերում՝ ուր խելք, մտածողութիւն, նուրբ խաղ է հարկաւոր, օրինակ՝ Մեֆիստոֆէլի, Շէյլոկի, Ֆրանց Մօօրի, Եագօյի դերերում: Մարդ ապշած է մնում նրա խաղի վրա: Ո՛րքան տոկունութիւն: Սալվինին մեծ նշանակութիւն է տալիս ֆիզիկական ույժին. նա անդադար աշխատում էր իր ույժը զարգացնելու և հասցրեց այն աստիճանի, որ մի ձեռքով բարձրացնում էր աթոռը՝ վրան նստած մարդով. և այս բոլորը ոչ թէ նրա համար, որ փայլեվան դառնայ—այլ որովհետև ֆիզիկական ույժը բացի նրանից որ ուղղում է կազմուածքը, շարժումները, այլ և նրա համար, որ in corpore sano—mens sano.

Մօնտէգացցան իր «Աշխատանք և բախտ» գեղեցիկ գրուածքի մէջ մի զարմանալի փաստ է առաջ բերում. իտալացի հռչակաւոր Մօտենան, որը էր իսկական ուսուցիչը հանգուցեալ Ռոսսիի և այժմեան Սալվինի և ուրիշների, 15 տարի շարունակ հայելիի առաջ ուսումնասիրել է Լիւդովիկոս XI դերը, և երբ նա խաղաց այդ դերը, հանդիսականների մազերը ցից-ցից կանգնեցին: 15 տարի աշխատանք մի դերի վրա: Անգլիացի յայտնի դերասան Իրվինգը 12 տարի Համլէտի դերն էր ուսումնասիրում: Ահա թէ ինչպէս են մարդիկ անուն, հռչակ, փառք և պատիւ վաստակում Եւրոպայում:

Ո՞վ չէ կարդացել Բելինսկու գեղեցիկ յօդուածը Մաչալովի մասին Համլէտի դերում: Մի օր Բէլինսկին նրան մինչև երկինք է բարձրացնում, միւս օրն ուզում է փախչել թատրոնից, չը ցանկանալով Մաչալովի անկումն տեսնել: Եւ ինչու համար, որովհետև Մաչալովը բնական հանճար լինելով հանդերձ, չէր զարգացրել իր մեծ տաղանդը ինտելիգէնտ Բէլինսկիների համար: Ո՞վ չէ յիշում հանգուցեալ Անդրէեվ-Բուրլակին, Դրագօվ-Սակալովին, Կիսելեվսկուն և շատ ուրիշ դերասանների, որոնք մի օր լաւ էին, միւս օրն անտանելի: Ռուսաստանի ամենալաւ թատրոնում—Մոսկվայի Փոքր-թատրոնի լաւագոյն դերասաններից մէկն է իշխ. Սումբատով (Իւժին) կովկասեցի: Փոքր-թատրոնում նրանից տաղանդաւոր մարդիկ շատ կան, բայց նա ցանկացաւ և եղաւ առաջին դերասան. նա չը գիտէ, թէ ինչ է հանգստութիւն. անդադար աշխատանքը: Բայց շատ տաղանդաւոր դերասաններ՝ առանց զարգացման և աշխատութեան, տարէց տարի խաւարվում, հանգչում և անհետանում են թատրոնական հօրիզօնից: Այդ բանի վրա միշտ մատնացոյց է անում Մոսկվայի ամբողջ մամուլը:

Այս բոլորն ասելով, մենք չենք ուզում հերքել տաղանդի նշանակութիւնը, այլ ուզում ենք ասել, որ աշխատանքով, ուսումնասիրութեամբ, քրտինք թափելով և գործը սիրելով՝ փոքր ընդունակութիւնները կարող են մեծանալ, մինչև տաղանդի աստիճան հասնել, և, ընդհակառակն, ծուլութեամբ, տգիտութեամբ և մանաւանդ ինքնահաւանութեամբ ամենամեծ տաղանդը կարելի է զէրօի հասցնել: Յայտնի բան է, տաղանդներին էլ պէտք է յարմար հող զարգանալու համար. ապահով դրութիւն, լաւ ղեկավար (րէժիսօր) և լաւ քննադատ (կրիտիկ): Շնորհիւ բացուեցիների՝ առաջին երկուսը դերասաններն ստանում են: Իսկ վերջին երկուսին գալով՝ սրտի ցաւով պէտք է ասենք, որ հայոց թատրոնը զուրկ է լաւ ղեկավարից և հայ մամուլը չունի մի հմուտ, թատրոնական գրականութեան մէջ զարգացած անձնաւորութիւն, որն իր խելացի խորհուրդներով և բէցէնզիաներով կարողանար մեզ, դերասաններիս ճիշդ ուղեցոյցը լինել: Բայց մենք համոզված ենք, որ այդ վերջին երկուսն էլ երևան կը գան, քանի որ պահանջ է զգացվում: Ամեն բան միայն այն ժամանակ է առաջ գալիս, երբ կարիք կայ:

Դերասան Գ. Պետրոսեան

ՆԱՄԱԿ ՊԵԱՏԻԳՕՐՍԿԻՑ

—

Յուլիսի 16-ին

Եկեղեցին պէտք է աշխատի գրաւել ժողովուրդը դէպի իրան. այնտեղ գնացողը գնում է ոչ միայն լուռ աղօթելու և խորհրդաւոր ծիսակատարութիւններ տեսնելու, այլ և հոգեպէս մխիթարվելու և մտաւորապէս կազդուրվելու: Վերջին պահանջներին բաւականութիւն կարող են տալ կանոնաւոր, ներդաշնակ երգեցողութիւնը և կենդանի խօսքը: Պեատիգօրսկիի փոքրաթիւ հայ հասարակութիւնը, գովելի եռանդով, ամեն կերպ ձգտում է գրաւիչ դարձնել իր եկեղեցին. բացի արտաքին բարեզարդութիւնից, նա աշխատում է նաև ունենալ մշտական երգեցիկ խումբ: Խմբին ժամանակում են ամենալաւ ընտանիքներին պատկանող օրիորդներ և երիտասարդներ, որոնք միշտ մեծ սիրով են վերաբերվում իրանց յանձն առած պարտաւորութիւններին: Խումբը երգում է Եկմալեանի եղանակով: Հանդիսաւոր օրերին՝ բացի հայերից՝ ժամասացութեան ներկայ են լինում նաև շատ օտարազգիներ՝ թէ տեղացիներից և թէ եկւոր բժշկուողներից: Հայոց եկեղեցին այցելելը եկւոր օտարազգի համար մի անհրաժեշտ պահանջ է համարվում: Ցանկալի է, որ նորընտիր երէցփոխ Ղազարոս Շվէչնիկեան, որն իր պարտաւորութիւններին վերաբերվում է բարեխղճութեամբ, ապահովի երգեցիկ խմբի գոյութիւնը, հրաւիրելով մշտական խմբապետ, այլ ոչ թէ ժամանակաւոր, ինչպէս այժմ է: Յուլիսի 12-ին, Վարդավառի տօնի օրը, տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր ժամասացութիւն. բացի խմբից երգում էր նաև երգիչ Բէգլար Ամիրջանեան, որը շատ լաւ տպաւորութիւն թողեց բոլոր ունկնդիրների վրա: Պատարագի վերջում Արսէն վարդապետ Ղըլտճեան մի երկար քարոզ խօսեց Վարդավառի տօնի մասին: Քարոզի տպաւորութիւնն ընդհանրապէս միջակ էր: Երիտասարդ վարդապետին պակասում է այն «երկնային կրակը», որը կազմում է հռետորի ույժը և առանց որի կենդանի խօսքը չէ կարող թափանցել մարդկանց սրտերի խորքերը: Լաւ քարոզիչ լինելու համար նրան պէտք է մեծ ջանքեր գործ դնել. նա դեռ երիտասարդ է, օժտված բարի ձգտումներով, և կարող է հասնել այդ նպատակին, եթէ չը խընայի եռանդ և աշխատանք:

Ս. Տ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Երէկ, յուլիսի 22-ին Մայր-Կայսրուհի Մարիա Ֆէօդորովնայի անուանակոչութեան օրը մեր քաղաքը զարդարված էր դրօշակներով, իսկ երեկոյեան լուսավառութիւն կար:

—

«Արարատի» վերջին համարից իմանում ենք, որ ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը կոնդակներ է ուղարկել՝ «Ցանուն երից թեմակալ արքեպիսկոպոսաց՝ Տփխեաց, Աստրախանի և Երևանի, կառավարչի թեմին Բեսարաբիոյ և երկուց Կօնստանդնուպոլսոյ Շամախւոյ և Շուշւոյ, որովք պատուիրեցաւ աջակցել ընդ ձեռն փոխանորդաց և գործակալաց թեմից իւրեանց ի գործ վերադարձի գաղթականաց ի հայրենիս»: Բացի դրանից մի կոնդակ ևս «Ցանուն Ամեն. Պատրիարքին Կ. Պօլսոյ, որով պատուիրեցաւ բանակցել ընդ որոց անկ է վասն ապահով վերադարձի գաղթականաց յիւրաքանչիւր տեղիս, և պատուիրել առաջնորդաց և փոխանորդաց վիճակացն Տաճկաստանի՝ ջանալ ըստ ամենայնի արգել լինել յետ այսուհետև նորոց գաղթականութեանց»:

—

Պօստ-հեռագրական վարչութիւնը մի նոր կարգ է մտցրել պօստային հիմնարկութիւնների մէջ, որ շատ կը թեթեւացնէ պօստային պաշտօնեաների գործը և թէ յարմարութիւններ կը տայ հասարակութեան: Մինչև այժմ պատուիրած (заказное) նամակ ուղարկողը պիտի ստանար պօստից անդորրագիր: Այժմ ամեն մի մարդ կարող է իր հաշւով պատրաստել մատեան այն ձևով, որ ցոյց կը տայ պօստի վարչութիւնը. նամակ ուղարկողը իր ձեռքով գրում է մատեանի մէջ և ուղարկում է պօստատուն. այդտեղ պաշտօնեան ստորագրում է մատեանում, որ նշանակում է թէ նամակն ընդունված է: Անդորրագիր, ի հարկէ, այլ ևս հարկաւոր չէ և գործը կատարվում է արագութեամբ: Այդ կարգը վաղուց գոյութիւն ունի արտասահմանում, իսկ մեզ մօտ մինչև այժմ գործադրվում էր «казенный» անուանված ծրարների վերաբերմամբ, որ ուղարկվում են պետական այլ և այլ հիմնարկութիւնները: Պատուիրած նամակների վրա, ի հարկէ, պէտք է կպցնել մարկաներ:

—

Ինչպէս երևում է, անգլիացիները, որոնք Բագուի շրջակայքում նաւթահողեր և նաւթագործարաններ են գնել, մտադիր են գործն առաջ տանել միացեալ ույժով մեծ ընկերակցութեան միջոցով: Այդ նպատակն իրագործելու համար նրանք դիմել են ֆինանսների և երկրագործութեան մինիստրութիւններին: Ինչպէս հաղորդում են մայրաքաղաքի լրագիրները, անգլիական նաւթագործների այդ խնդիրքը պէտք է քննվի մինիստրների ժողովում:

—

Մեր խմբագրութեան մէջ ստացվեց, գերմաներէն լեզուով գրված մի հետազօտութիւն «Ueber die Spaltung von Polysacchariden durch verschiedene Hefenenzyme», աշխատութիւն Անուշաւան Քալանթարի, որ նա ներկայացրել է Բերլինի համալսարանին՝ դոքտորի աստիճան ստանալու համար, որը և ստացել է: Այդ աշխատութիւնը նուիրված է մի քանի բակտերիաների հետազօտութեան, ի միջի այլոց Կովկասի մածունի մէջ: Վերջինի մէջ մինչև այժմ գտնվել են չորս բակտերիա, որոնցից երեքն ուսումնասիրված է պ. Քալանթարի, իսկ մէկը դոկտոր Էմերլինգի ջանքերով:

—

«Черноморскій Вѣстникъ» լրագիրը հաղորդում է, որ Էրզրումի ռուսաց ընդհանուր հիւպատոս Մակսիմօվ Պետերբուրգից ուղևորվեց Կ. Պօլիս, և ապա Բաթումի վրայով վերադարձաւ իր պաշտօնատեղը, Էրզրում:

—

ԳԷՏԱՇԷՆԻՑ մեզ գրում են. «Թէ ինչպէս են կատարում իրանց պարտքը մեր քահանաները, կարելի է եզրակացնել և հետևեալ փաստից: Վեց տարի է, ինչ Գետաշէնի երկդասեան ծըխ-րոցն աւարտող աշակերտները ծննդական ստանալու համար մեծ նեղութիւն են կրում այն պատճառով, որ նրանցից շատերի անունները՝ քահանաների անհոգութեան շնորհիւ ցուցակներում մէջ չեն մտցրած: Աղքատ գիւղացիները ծննդական ստանալու համար պիտի խնդիրներ տան ու աւելորդ ծախսեր անեն: Աւարտողներից շատերն իր ժամանակին ծննդական չունենալու համար կամ բոլորովին զրկվում են ուսում շարունակելուց, կամ տարիներ են կորցնում: Իսկ թէ գործերը որքան դանդաղ են կատարվում մեր հոգևորական ատեաններում, դա բացատրութեան կարօտ չէ»:

—

ԳԱՆՁԱԿԻ գաւառի Գետաշէն գիւղից մեզ գրում են. «Յուլիսի 17-ին մեր գիւղը եկան՝ «Գեօզ-Գեօլ» կոչված լիճը գնալու համար՝ Գանձակի նահանգապետ Կիրէեվ և անտառային դեպարտամենտի դիրեկտորը: Գիւղացիներն իրանց քահանաներով դուրս եկան՝ նահանգապետին դիմաւորելու: Գիւղացիներից մէկը, նահանգապետին աղ ու հաց մատուցանելով, շնորհակալութիւն յայտնեց հասարակութեան կողմից: Նահանգապետը համբուրեց խաչն ու ճաշակեց աղ ու հաց, ապա դառնալով դէպի ժողովուրդը թարգմանի միջոցով ասաց՝ «Ով ճշմարիտ և բարի է, նա իմ բարեկամն է, իսկ ես նրա պաշտպան». ապա դառնալով դէպի քահաներն ասաց՝ «Ձեզ վրա, տէր-հայրեր, մեծ պարտականութիւն կայ. դուք պէտք է եկեղեցու բեմից քարոզէք ժողովրդին, որ նա հանգիստ կերպով պարապի իր գործով, չը հետևի չարամիտ մարդկանց, որոնք այնքան նեղութիւն են տալիս խաղաղ ժողովրդին: Պէտք է քարոզէք, որ հարուստները խեղճերին տանակից չանեն: Ինձ հաճելի կը լինի լսել, որ դուք գործում էք ժողովրդի համար՝ հասկացնելով նրանց բարին ու չարը»:

—

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔ գիւղից մեզ գրում են. «Ս. Կարապետ եկեղեցում, նոյն եկեղեցու տօնին, երբ հաւաքված էր բազմաթիւ ժողովուրդ, կատարվեց հոգեհանգիստ Խաչատուր Աբովեանի մահվան 50-ամեակի առիթով: Տէր-Յովհաննէս քահանան ներկայ եղողներին բացատրեց Աբովեանի ով լինելը. իսկ երիտասարդ Տէր-Գէորգեան կարդաց մի ճառ... Միայն պատարագիչ Յ. քահանայ Բարամեան նախ՝ պատարագից առաջ հակառակեց հոգեհանգիստ կատարելուն և ապա՝ պատարագից յետոյ, հոգեհանգստի ժամանակ կատարեալ հակակրութիւն ցոյց տալով, հանեց զգեստները և նստեց խորանում... Դուք դատեցէք, ընթերցող»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

—

Ամերիկացիները, ինչպէս յայտնի է, առանձին ուշադրութիւն են դարձնում Պօրտօ-Րիկօ կղզու վրա. հաշտութեան պայմաններից մէկն էլ այն է, որ Պօրտօ-Րիկօն յանձնվի Միացեալ-Նահանգներին. եթէ հաշտութիւն չը կայանայ, պատերազմական գործողութիւնները կը շարունակվեն այդ կղզում, ուր արդէն ուղարկված են զօրքեր: Պօրտօ-Րիկօ սպանիական երկրորդ մեծ կօլօնիան է ամերիկական ջրերում և Կուբայի մօտ է գտնվում: Դա մի շատ հարուստ կղզի է. կլիմայական պայմաններն աւելի բարեյաջող են, քան Կուբայում. այդտեղ դեղին տենդը այնքան վըտանգաւոր չէ. բնակչութիւնը հարուստ է. բացի արևադարձային բոյսերից, այդտեղ լեռներին վրա բռնում են և եւրոպական հացահատիկները: Կղզին ունի մի քանի յարմար նաւահանգիստներ: Բնակիչների մեծամասնութիւնը տեղացիներից է բաղկացած: 1867 և 1868 թւականներին կղզում տեղի ունեցաւ ապստամբութիւն՝ Սպանիայից անջատվելու համար. այդ գործում կղզեցիներին օգնում էին Միացեալ-Նահանգները: Այժմ տեղացիների և սպանիացիների մէջ այնքան մեծ չէ անտագօնիզմը, ինչպէս Կուբայում, որովհետև Պօրտօ-Րիկօն ստացել է ինքնավարութիւն: Ձեռք բերելով այդպիսի մի հարուստ կղզի, ամերիկական կառավարութիւնը ամուր յենակէտ կունենայ կղզիների այն մեծ խմբի մէջ, որոնք ցրված են Ամերիկայի հարաւարևելեան ափերի մօտ:

Գեներալ Շաֆտէր, պատասխանելով Գարսիայի նամակին, ցաւ է յայտնում որ ապստամբների գլխաւորը վճռել է հեռանալ դէպի երկրի ներսը և այդպիսով անջատվել ամերիկացիներից: Նա վկայում է, որ Գարսիա և իր քաջ զօրաբաժինը մեծ օգնութիւն են հասցրել ամերիկացիներին. բայց, ասում է ամերիկական հրամանատարը, Սանտ-Եագօն անձնատուր է եղել ամերիկական զօրքերին և ինքը, Շաֆտէր, չէր կարող թոյլ տալ կուբացիներին մտնել քաղաքը, մանաւանդ որ Վաշինգտօնից իրան տուած հրահանգներն էլ այդպէս էին տրամադրում:

Ֆիլիպինեան կղզիների ապստամբները մի նոր յայտարարութիւն են հրատարակել, որի մէջ իրանց նախկին պահանջներն են անում՝ անկախութիւն, ժողովրդական կառավարութիւն, մամուլի և խօսքի ազատութիւն: Ամենից դժուարը, ինչպէս երևում է, Ֆիլիպինեան կղզիների հարցը պիտի լինի: Ամերիկայի համար շատ դժուար չէր լինի կամ միացնել այդ կղզիները, կամ կատարեալ անկախութիւն տալ նրանց, բայց դժբախտաբար Ֆիլիպինեան կղզիները գտնվում են Հին աշխարհում և եւրոպական պետութիւնները աչք ունեն նրանց վրա: Մի և նոյն ժամանակ թողնել կղզիները ճակատագրի կամքին, կը նշանակէր մատնել նրանց ապստամբական շարժման անվերջ արհեստեղծութիւններին: Ագվինալդօ այժմ այնքան ուժեղացել է, որ մի ահագին բանակ է հարկաւոր ապստամբութեան դիմադրելու համար: Տեղական ազգաբնակութիւնը համարեա ամբողջովին ոտքի է կանգնած և զէնք ունի իր ձեռքում:

ՆՈՐ ՄԵՐԿԱՑՈՒՄՆԵՐ

—

Նօրվեգիացի յայտնի գրող Բիերընսոն մի նամակ է ուղղել Էմիլ Զօլային, որի մէջ ասում է. «Սիրելի ընկերակից. ես գտնվում եմ այժմ Միւնխէնում. այստեղի հռչակաւորներից մէկը այս րօպէիս յայտնեց ինձ, որ գերմանական պետական կանցլէր իշխան Հօհենլօէ ուղղակի ասել է նրան, որ Դրէյֆուս անպայման անմեղ է, որքան գործը վերաբերում է Գերմանիային: Եւ նոյնպէս նա ուղղակի անուանել է յանցաւորին: «Բայց սպասեցէք, աւելացրել է նա—ֆրանսիացիները երբէք թոյլ չեն տայ, որ գործը վերաքննվի: Դրէյֆուսը պէտք է մեռնի, որպէս զի քաւէ ուրիշների յանցանքը»: Ես կարդացի գլխաւոր շտաբի օրգան «Echo de Paris»-ի մէջ, որ Ալֆրեդ Դրէյֆուսը մատնել է Ֆրանսիան նաև իտալացիներին. մի բան, որ բոլորովին անհաւանական է՝ իտալական կառավարութեան յայտարարութիւնից յետոյ: Իտալական զինուորական մինիստրը այն ժամանակ վկայեց, որ Ալֆրեդ Դրէյֆուսը երբէք ոչ մի հաղորդակցութիւն չէ ունեցել իտալական ո և է գործակալի հետ: Այս ձմեռ ես Հռօմումն էի: Այդտեղ ամենքը խոստովանում են, թէ այդ յայտարարութիւնը, որ անտես է անում ֆրանսիական գլխաւոր շտաբը, բղխում է թագաւորից: Ինձ յայտնի է, որ Սատանայի կղզու մարտիրոսը համակրութիւն է գտնում իտալական արքունիքում: Այդտեղ անկեղծ կերպով ցանկանում են նրա դատի վերաքննութիւնը, ինչպէս և ամբողջ Իտալիայում:

«Ապա կարող եմ հաղորդել, որ արդէն Դրէյֆուսի գործի առաջին հարցաքննութեան ժամանակ Բուրբոնեան պալատում մի ֆլօրենտիացի պրօֆէսօր լսել է իտալական գլխաւոր շտաբի ներկայացուցչից, որ յանցաւորը Ալֆրեդ Դրէյֆուսը չէ, այլ նրանից աստիճանով բարձր

մի այլ սպայ։ Ես կարող եմ հաղորդել բոլոր այն անձանց անունները, որոնք յայտնեցին ինձ այդ. նրանք ամենքը պատրաստ են հաստատել իրանց ասածները։» Բիբրիսօն

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

Թաւրիզ, յուլիսի 15-ին

Հաստատ աղբիւրներից իմացել ենք, թէ Ատրպատականում հաստատւող ամերիկացի բողոքական միսիօնարները՝ թէ Ամերիկայից և թէ ուրիշ կենտրօններից թշուառացած հայ գաղթականների անունով դրամներ են ստացել, որոնք դեռ գործադրված չեն։ Այս տարվայ սկզբից Թաւրիզում, Սալմաստում և ընդհանրապէս Ատրպատականում Վասպուրականից փախած ողբալի գաղթականների դրութիւնը քարէ սրտերն անգամ շարժեց, մինչդեռ միսիօնարական մարմինը այս կողմերում աչքի ընկնող մի գործ չարեց. մեզ յայտնի է միայն մի աննշան գումար, որը գաղթականների անունով Թաւրիզում պ. Վիլսօն յանձնեց Թաւրիզի Հայուհեաց Բարեգործական ընկերութեան։ Ինչպէս ամեն մարդու նոյնպէս միսիօնարներին յայտնի է գաղթականների վիճակը և մահմեդականացման վտանգը։ Մենք խորհուրդ ենք տալիս Աւետարանի այդ քարոզիչներին՝ մի քիչ ուշադրութիւն էլ դարձնել իրանց քթի տակ գտնված Խոյի հայ թշուառների վրա, օգնել նրանց նիւթապէս։ Առաւել ինչ մեծ մարդասիրութիւն, քան թէ ձեռք մեկնել թշուառ քրիստոնեաներին, որոնց սպառնում է մահմեդականութեան վտանգը։ Մենք սպասում ենք ամերիկացի միսիօնարական մարմնից՝ անտարբեր չը մնալ դէպի այդ գործը։ W.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Կրետէի թիւրքաց ընդհանուր նահանգապետ Ջավադ փաշան ներկայացրեց սուլթանին հրաժարական իր պաշտօնից, յայտնելով, որ թիւրքաց զօրքերի քանակութեան կրճատումը նրան անյարմար վիճակի մէջ է դնում. նա մի ժամանակ մեծ վիզիր է եղել, իսկ այժմ մի աննշան զօրագնդի հրամանատար է դառնում։

—Աթէնքից հեռագրում են «Times» լրագրին, որ յունաց կառավարութիւնը կարողացաւ 10 միլիօն ֆրանկի փոխառութիւն կնքել ֆրանսիացիների հետ. այդ գումարը կը գործադրվի անհրաժեշտ ծախսերի վրա։

—Պարիզում Նորերս դոմինիկեան կարգին պատկանող Դիդօն կրօնաւորը մի գրգռիչ քարոզ խօսեց, որով գովեց զօրքը և նիւթական կայսրութեան ոյժը։ «Daily News» լրագիրը, խօսելով այդ քարոզի մասին, որ արտասանվել է Պարիզի զինւորական կօմենդանտի ներկայութեամբ, ասում է թէ Ֆրանսիան, ըստ երեւոյթին, դիմում է զինուորական դիկտատուրայի։

—Կ. Պօլսից հաղորդում են, որ կոմս Կապնիստը Պետերբուրգից դիմել է Բ. Դրան և առաջարկել է մի ծրագիր՝ Ալեքսանդրէտտից մինչև Բօսորայ երկաթուղի շինելու համար։ Գերմանական լրագիրները հաղորդում են, որ այդ ծրագիրը պաշտպանում է ռուսաց կառավարութիւնը և սուլթանի պալատում տրամադիր են ընդունելու։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ամերիկական քաղքերից։ Միացեալ-Նահանգներում կայ Բաբիլօն անունով մի փոքրիկ քաղաք։ Այդտեղ ապրող օրիորդ Նատալիա Շէնկ վճռեց նուէրներ հաւաքել յօգուտ Կարմիր Խաչի ընկերութեան, որ, ինչպէս յայտնի է, մեծ գործ է կատարում այժմեան պատերազմի ժամանակ։ Օրիորդը նամակներ գրեց իր չորս բարեկամուհիներին խնդրելով, որ ամեն մէկը 10 սենտ ուղարկէ Կարմիր Խաչի օգտին և բացի դրանից ամեն մէկը գրէ իր չորս ընկերուհիներին նուէր ուղարկել, սրանցից ամեն մէկն էլ գրէ իր չորս ընկերուհիներին և այսպէս շարունակել։ Երեք-չորս օրից յետոյ միսս Շէնկ ստացաւ 3 թէ 4 պատասխան։ Միւս օրը պատասխանների թիւը քիչ աւելացաւ։ Շաբաթ անցած՝ պօստատան կառավարիչը նկատեց, որ Շէնկ օրական 100 նամակ է ստանում։ Սա արդէն մեծ թիւ էր, բայց գնալով նամակների թիւը սաստիկ աճեց, պօստատունը կատարելապէս ողողված էր միսս Շէնկի անունով եկած նամակներով։ Պօստատան կառավարիչն ստիպված էր մի յատուկ պաշտօնեայ վարձել։ Մի օր ստացված նամակների քանակութիւնը հասաւ 3500-ի, մինչդեռ փոքրիկ Բաբելօնը օրեկան 300 նամակից աւել չէ ստանում։ Յետոյ պօստատան կառավարիչն սկսեց նամակներ ստանալ, որոնց մէջ նրան հարցնում էին՝ ճի՞շդ է, որ միսս Շէնկ փող է հաւաքում Կարմիր Խաչի համար, թէ՞ դա մի խաբեբայութիւն է։ Խեղճ կառավարիչը ստիպված էր պատասխանել հարցնողներին, որովհետև վերջիններս պատասխանի համար պօստային մարկաներ էին ուղարկում։ Այդպիսի հարցումների թիւը հարիւրների էր հասնում. չը պատասխանել, նշանակում էր առիթ տալ գանգատվելու պօստատան կառավարչի վրա, թէ նա իւրացնում է պատասխանների համար ուղարկած մարկաները։ Ինքը, միսս Շէնկ, մօտ 15000 նամակ ստացաւ, որոնցից մի քանիսի մէջ փող կար, մի քանիսը պարունակում էին խորհուրդներ, իսկ ոմանք նաև սպառնալիքներ—այն մարդկանց կողմից, որոնք չէին հաւատում, թէ դա խաբեբայութիւն չէ։ Օրը երկու անգամ միսս Շէնկի տանից սայլի երկու աւագին կողովներ էին ուղարկվում պօստատուն՝ ստացված նամակները բերելու համար։ Շէնկի ընտանիքի բոլոր անդամները զբաղված էին նամակները բաց անելով և կարդալով։ Օրիորդն այդպիսով կարողացաւ մի խոշոր գումար ուղարկել Կարմիր Խաչին։ Նա ուզում էր աւելի եւս ընդարձակել իր հնարած միջոցը, բայց պօստատան կառավարիչն այնպիսի աղմուկ բարձրացրեց, որ նա հարկադրված էր լրագրում յայտարարութիւն տպել, թէ նուիրատուութիւններ այլ եւս չեն ընդունվում։

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

ԱՄԵՐԻԿՕ-ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

ՄԱԴՐԻԴ, 22 յուլիսի։ Մինիստրները ժողովվեցին, որպէս զի կազմեն Միացեալ-Նահանգներին տրվելի պատասխանը։ Ենթադրում են, որ կառավարութիւնը կը համաձայնի՝ զիջանել Կուբան և Պորտօ-Րիկօն և կազմել ամերիկօ-սպանիական յանձնաժողով, որը կը գումարվի Լօնդօնում՝ խաղաղութեան մանրամասն պայմանագիրը մշակելու և Ֆիլիպպինեան կղզիների վարչութեան ձևը որոշելու համար։ Սպանիան համաձայն է նոյնպէս զիջանել մի քանի ծովային կայարաններ։

ԲԵՐԼԻՆ, 22 յուլիսի։ Հինգշաբթի օր, Բեռլինում, Վիլհելմ կայսրի յիշատակին կառուցված եկեղեցում տեղի կունենայ ժամերգութիւն, ի յիշատակ իշխան Բիսմարկի։ Հրաւիրված են—դաշնակցական խորհուրդը, կայսերական սէյմը, գաւառական սէյմը և պետական իշխանութիւնները։

ՖՐԻԴՐԻԽՍՐՈՒԷ, 22 յուլիսի։ Կայսերական զոյգը այստեղ հասաւ, ուղեկցութեամբ Ֆօն-Բիւլօվի և շքախմբի։ Կայսրը՝ ծովային համազգեստով, Կայսրուհին՝ սեազգեստ։ 31-րդ գունդը կանգնած էր երկշարք։ Գնացքը կանգ առաւ ամրոցի դարպասի մօտ. Բիսմարկի ընտանիքը դիմաւորեց Կայսերական զոյգին՝ վագօնից դուրս գալու միջոցին։ Կայսրը համբուրեց Հերբերտ Բիսմարկին, սեղմեց Վիլհելմ Բիսմարկի ձեռքը, և մտաւ ամրոց։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՕՐՍԱ

Յուլիսի 21-ին

Լօնդօնի վրա 10 ֆունտ ստէ	.	94	ռ.	40 կ.
Բեռլինի վրա 100 մարկ „ „	.	46	„	27⅝ „
Պարիզի վրա 100 ֆրանկ „ „	.	37	„	45 „
Պօլուիմպերիալ . . .	.	—	„	— „
Մաքսային կուպօններ . .	.	—	„	— „
Բօրսային դիսկօնտ . . .	.	4½	„	6%,
4% պետական ռէնտա . .	.	101½	„	— „
4% ներքին փոխառութեան .	.	100	„	— „
4½% գրաւ. թղթ. ազն. կալ. բանկի		97½	„	— „
4½% վկայակ. գիւղ. հող. բանկի	.	100⅜	„	— „
Ներքին 5% առաջին փոխառութ.	.	288½	„	— „
Նոյնը „ երկրորդ —	.	248½	„	— „
5% գրաւ. թղթ. ազն. կալ. բանկի	.	216	„	— „
5% պետական երկաթուղ. ռէնտա	.	—	„	— „
Պետերբ. քաղ կր. ընկ. օբլ. 5%	.	101¼	„	— „
Մօսկվայի քաղաք. կր. օբլիգացեաներ	.	100½	„	— „
Օդեսայի — —	.	100¾	„	— „
Թիֆլիսի — —	.	100¼	„	— „
Թիֆլիսի կալ. բանկի 6% —	.	—	„	— „
Նոյնը — — 5% —	.	—	„	— „
Քութայիսի կալ. բանկի. 6%	.	—	„	— „
Նոյնը — — 5%	„	—	„	— „

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչ՝ ԱՆԴՐԷԱՍ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԵՐԴՈՒԵԱԼ ՀԱՒԱՏԱՐՄԱՏԱՐ
Սամսօն Ստեփանեան
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆՑ
ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ Է ԴԱՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐ
ԲԱԳՈՒ. հիւրանոց «Գրանդ-Օտէլ»
(հ. չ. ե.) 6—10

Թարգմանվում է
ԲԷՆՍՕՆԻ
НА ЗАРѢ
վէպը, յունաց կեանքից 2—3

Լոյս տեսաւ
ԼԵՒՈՆ ԽԱՆ-ԱՂԵԱՆԻ
Գիւղատնտեսական գործիքներ եւ մեքենաներ
Բացատրական բառարանով և 250 նկարով։
Հրատարակութիւն Թիֆլիսի հայոց Հրատարակչական ընկերութեան։
ԳԻՆԸ 50 ԿՕՊԷԿ.
Դիմել՝ ТИФЛИСЪ Общество изданія армянск. книгъ, Баронская, 12. 27—40

Ցանկանալով նուիրվել բժշկական արուեստին, ես մտադիր եմ ուղևորվել Պարիզ կատարելագործվելու համար։ Սակայն զուրկ լինելով նիւթական միջոցներից, դիմում եմ այս խոնարհ խնդիրքով ունևոր հայերին՝ խնդրելով որ յանձն առնեն ուսումս շարունակելու ծախսը։ Ես խօսք եմ տալիս, որ վերադառնալով և նուիրվելով բժշկ՝ լիովին կը վերադարձնեմ ծախսած գումարը։ Լիայոյս եմ, որ այս դիմումը չի մնայ «ձայն բարբառոյ յանապատի»։
Հասցէս. Малая Грязная улица, № 13.
2—2 Գ. Սաամեան

ԵՐԵՒԱՆԻ ԹԵՄԱԿԱՆ ՀՈԳԵՒՈՐ ԴՊՐՈՑԻ
համար հարկաւոր են, ՏԵՍՈՒՉ 12 դասով, տարեկան 1500 ր. ռոճիկ։ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐ. մաթեմատիկայի, ընդհանուր պատմութեան, ընդհանուր աշխարհագրութեան, բարձր դասարանների համար շաբաթական 20—25 դասով, յատկացնելով համալսարանաւարտների համար դասագին տարին 40 րուբլի իսկ միջնակարգ դպրոց աւարտողների համար—30 րուբլի։ Ցանկացողները կարող են դիմել հոգաբարձութեան՝ ներկայացնելով իրանց ուսման վկայագրերը։
Անդամ Հոգաբարձութեան՝ Արտաշէս Գաբրիէլեանց
Քարտուղար՝ Ա. Արշակունի
(ո. ե. հ.) 3—3

ՈՒՐԲԷՆ L'URBAIN
ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ՝ ԿԵԱՆՔԻ, ԴՐԱՄԱԳԼԽԻ, ՕԺԻՏԻ, ՀԱՍՈՅԹՆԵՐԻ և այլն ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԵԱՆ, առանձնաշնորհումներով՝ հիւանդութեան և աշխատելու անընդունակութեան դէպքերում, և մասնակցութիւն ունենալով զուտ արդիւնքի մէջ հէնց ապահովագրութեան առաջին տարուց սկսած։ Գրասենեակը Անդրկովկասի, Անդրկասպեան երկրի, Թիւրքեստանի և Բուխարայի համար՝ գտնվում է Թիֆլիսում, Միքայէլեան փողոց, № 9, տուն Պոպովայի։
Գլխաւոր լիազօր՝ ԲԱԳՐԱՏ ԳԵՐԱՍԻՄՕՎԻՉ ՏԷՐ-ՄԱԹԷՈՍԵԱՆ
Տեսուչ՝ ՆԻԿՈԼԱՅԻ ԳԵՐԱՍԻՄՕՎԻՉ ՏԷՐ-ՄԱԹԷՈՍԵԱՆ
Տեղեկութիւններ և բրօշիւրները տալիս են ընկերութեան գործակալները կայսրութեան բոլոր քաղաքներում։
(աս. 10, 25) 3—20

Նոր ստացվել են արտասահմանից
ԿԱՆԱՉԱԳՈՅՆ ԵՒ ԽՕՍՈՒՆ ԹՈՒԹԱԿՆԵՐ
և զանազան օտարերկրեայ թռչուններ։ Նոյն տեղում ցանկանում եմ գնել Կովկասեան կենդանի վայրենի անասուններ, օրինակ եղջերու, պախրի, ջէյրաններ, վայրի խոզեր և այլ

ծեր և զանազան տեսակ թռչուններ։
Պէտք է դիմել հետեւեալ հասցէով. Միքայէլեան փողոց № 106, Բարամովի տուն։
Գուգօ Վինկլեր
(ո. ե. հ.) 10—12

Ֆինանսների մինիստրի թոյլտուութեամբ
ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ
(Баку, Прачешная, домъ Теръ-Ованесова).
Կուրսերի նպատակն է տալ ունկնդիրներին մասնագիտական-առևտրական կրթութիւն և պատրաստել հմուտ հաշուապահներ։ Աւարտողները ստանում են ատեստատներ։ Կուրսերում աւանդվում են՝ 1) Առևտրական թուաբանութիւն և թուաբանութիւն համրիչի վրա. 2) Հաշուապահութիւն՝ արդիւնաբերական-գործարանական, առևտրական և բանկային. 3) Առևտրական թղթակցութիւն. 4) Առևտրական տնտեսագիտութիւն 5) Առևտրական և մաքսային օրէնքներ. 6) Գեղագրութիւն և արագագրութիւն (ուղղումն ձեռագրի։)
ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔՆԵՐԸ ՍԿՍՎՈՒՄ ԵՆ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 20-ից։
Ընդունելութիւնը՝ սեպտեմբերի 1-ից ամեն օր՝ կուրսերում և Եղբ. Ծովեանեան և ընկ. ԲԱԳՈՒԻ բաժանմունքում։ Օտարաքաղաքացի ունկնդիրների յարմարութեան համար կուրսերում ընդունվում են գիշերօթիկներ։ Կուրսերի կանօնադրութիւնը (уставъ) և մանրամասն ծրագիրը—տրվում են և ուղարկվում են ձրիաբար։ Օտարաքաղաքացիները դիմում են կուրսերի հիմնադրին՝ БАКУ, А. И. Теръ-Каспаро'ву,
(հ. չ.) 6—25

BATEAUX A VAPEUR FRANCAIS N. PAQUET ET C-ie
ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
Ն. ՊԱԿԷ ԵՒ ԸՆԿ.
Կանօնաւոր և ուղղակի նաւագնացութիւն ՄԱՐՍԷՅԼԻՑ ԲԱԹՈՒՄ, չորեքշաբթի օրերը, երկու շաբաթը մի անգամ, սկսած յունվարի 25/6-ի չորեքշաբթիից,
Եւ հակառակը՝ Բաթումից Մարսէլ, մտնելով Տրապիզօն, Սամսօն և Պօլիս։ Մեկնում է Բաթումից՝ չորեքշաբթի, 22 յուլիսի (3 օգոստոսի) ՄԻՆԳՐԷԼԻ շոգենաւը, նաւապետ ՇԷԼՏ։ Եւ այսպէս շարունակաբար, երկու շաբաթը մի անգամ, չորեքշաբթի օրերը, ժամը 4-ին ճաշից յետոյ։
Բաթումից Պարիզ ուղղակի հաղորդակցութեան տոմսակներ տրվում են սովորականից պակաս գներով։
Ապրանքների և ճանապարհորդների մասին հարկաւոր տեղեկութիւններ ստանալու համար թող բարեհաճեն դիմել ընկերութեան գործակատարներին՝
ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ—պ. Վիկտոր դ'Արնօին, Նաբէրէժնայա։ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ—պ. Օ. Գ. Բարեկենդանեանին, Սիօնի փող. նախկին Արծրունու քարվանսարա։ ԲԱԳՈՒ—պ. Ս. Դիլղարեանին, Կոլիւբակինսկայա հրապարակ։ ՆՈՎՕՐՕՍՍԻՅՍԿ—պ. Մելխիօր Հերշենրօդերին։ (ե. հ. չ.) 14—20

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 22 Іюля 1898 г.
Типографія Грузинск. Издат. Т—ва, Лорисъ-Мелик. ул. № 13